

فهرست اجمالی

۷	پیشگفتار
۱۱	فهرست قانون اساسی
۲۳	مقدمه قانون اساسی
۳۱۱	نمایه

پیشگفتار

قانون اساسی هر کشور، بنیادین‌ترین قانون آن کشور و پایهٔ ثبات سیاسی و حقوقی آن سرزمین است که هنجارهای حقوقی برتر و اساسی آن جامعهٔ سیاسی را در خود جای داده است. از این رو، تغییر و اصلاح آن غالباً سخت و مستلزم طی شدن فرایندی پیچیده و طولانی است. از طرفی، قانون اساسی هم مانند هر قانون بشری دیگر، عاری از عیب و نقص نیست و در عین حفظ ثبات این قانون، باید برای رفع نقص‌ها، برطرف کردن ابهامات احتمالی آن و پاسخگویی به نیازهای نوبه‌نوی جامعه چاره‌اندیشی کرد. راهکاری که در اغلب کشورها در جهت حل این مشکل پیش‌بینی شده، استفاده از ابزار «تفسیر» است.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، شورای نگهبان که بر طبق قانون اساسی صلاحیت‌ها و وظایف مختلفی بر عهده دارد، به عنوان مفسر رسمی قانون اساسی معرفی شده است. اصل (۹۸) قانون اساسی در این باره مقرر داشته است: «تفسیر قانون اساسی به عهدهٔ شورای نگهبان است که با تصویب سه چهارم آنان انجام می‌شود.» در همین راستا، از ابتدای تشکیل شورای نگهبان، به‌طور پیوسته و البته با فراز و نشیب‌هایی، این شورا نظراتی را در تفسیر اصول قانون اساسی ابراز داشته است که به عنوان «نظر تفسیری» شناخته می‌شوند. البته بر طبق مقررات^۱، تعداد محدودی از مقامات این امکان را دارند

---

۱. مطابق ماده (۱۸) آیین‌نامه داخلی شورای نگهبان مصوب ۱۳۷۹ «تفسیر اصول قانون

که از شورای نگهبان درخواست تفسیر قانون اساسی را داشته باشند. پژوهشکده شورای نگهبان به عنوان بازوی پژوهشی این شورا، با توجه به نقش مهم نهاد شورای نگهبان در تفسیر قانون اساسی، کلیه نظرات تفسیری از اصول قانون اساسی را در مجموعه حاضر گردآوری کرده است. مجموعه حاضر ویژگی‌هایی دارد که توجه به آن در استفاده بهینه از این مجموعه ضروری است:

۱. از ویژگی‌های شاخص این مجموعه، ذکر همه نظرات تفسیری شورای نگهبان در خصوص اصول قانون اساسی در مجموعه‌ای واحد است.
  ۲. در هنگام درج نظرات شورای نگهبان در این مجموعه، تطبیق متون نظرات با اسناد مکتوب موجود وجهه همت قرار گرفته است تا اثری با بیشترین دقت و ایتقان ممکن در اختیار مخاطبان قرار گیرد.
  ۳. در مجموعه حاضر، نکاتی از جمله سوابق موضوع که می‌تواند به فهم بیشتر موضوع کمک کند در پانویست بیان شده است.
- در این کتاب متن بازنگری شده اصول قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ به عنوان متن مبنا ذکر شده است، اما از آنجا که بسیاری از نظرات تفسیری شورای نگهبان، ناظر به اصول سابق و پیش از بازنگری است، متن سابق اصل‌ها نیز حسب مورد آمده است. در ذیل هر اصل نیز هر جا که شورای نگهبان نظر تفسیری ارائه کرده است، کلیه نظرات تفسیری به ترتیب تاریخ ابراز آنها از ابتدای انقلاب تا کنون آمده است.^۱

→ اساسی با ارجاع مقام معظم رهبری و یا با درخواست رئیس‌جمهور، رئیس مجلس شورای اسلامی و رئیس قوه قضائیه و یا یکی از اعضای شورای نگهبان صورت می‌گیرد.»

۱. گفتنی است ملاک تفسیری قلمداد شدن نظرات ارائه شده از سوی شورای نگهبان در خصوص اصول قانون اساسی، در درجه نخست، پاسخی است که شورای نگهبان به استفسار انجام شده داده است که در عمده موارد، به ویژه در نظرات دهه هفتاد به بعد ←

با وجود این، به جهت جلوگیری از حجیم شدن کتاب، متن کامل نظرات تفسیری شورا که با دو یا چند اصل از اصول قانون اساسی ارتباط داشته است، صرفاً ذیل یک اصل که ارتباط وثیق‌تری با موضوع نظر داشته آمده و در سایر اصول مرتبط، به ذکر عنوان و شماره نظر اکتفا شده و برای آگاهی خواننده از متن کامل نظر، به همان اصل که نظر در ذیل آن آمده، ارجاع داده شده است.

امید است مخاطبان گرامی با ارائه نظرات خود در خصوص این مجموعه و سایر مجموعه‌هایی که پژوهشکده شورای نگهبان در راستای رسالت خود منتشر می‌کند، ما را در عمل به وظایف خود یاری فرمایند.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

پژوهشکده شورای نگهبان

پاییز ۱۳۹۸

→ شورای نگهبان، صریحاً تفسیری بودن آنها در متن نظر آمده است. در درجه دوم، این تفکیک بر اساس ملاک ارائه شده از سوی قائم مقام دبیر وقت شورای نگهبان در سال ۱۳۶۹ است که در پاسخ به استعلام اداره حقوقی دادگستری نسبت به برخی نظرات شورای نگهبان در دهه شصت بیان شده است. در این اظهار نظر به شماره ۱۱۵۸ مورخ ۱۳۶۹/۱۰/۶ آمده است: «... اصولاً نظریاتی که در ارتباط با قانون اساسی از سوی شورای نگهبان ابراز شده، در صورتی که تصریح نشده باشد که مشورتی است، طبق اصل ۹۸ قانون اساسی اعلام شده و تفسیری است.»

فهرست اصول قانون اساسی

فصل اول اصول کلی

۳۳	نوع حکومت	۱	اصل
۳۳	مبانی و پایه‌های نظام	۲	اصل
۳۴	وظایف دولت جمهوری اسلامی ایران	۳	اصل
۳۵	ضرورت مطابقت قوانین و مقررات با اسلام	۴	اصل
۳۷	ولایت فقیه	۵	اصل
۳۸	نقش آرای عمومی	۶	اصل
۳۸	شوراها	۷	اصل
۳۸	امر به معروف و نهی از منکر	۸	اصل
۳۸	تفکیک ناپذیری آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی	۹	اصل
۳۹	خانواده	۱۰	اصل
۳۹	امت واحد اسلامی	۱۱	اصل
۳۹	دین و مذهب رسمی	۱۲	اصل
۳۹	اقلیت‌های دینی شناخته شده	۱۳	اصل
۴۰	حقوق غیرمسلمانان	۱۴	اصل

فصل دوم زبان، خط، تاریخ و پرچم کشور

۴۱	زبان و خط رسمی	۱۵	اصل
۴۱	ضرورت آموزش زبان عربی	۱۶	اصل
۴۱	تاریخ رسمی کشور	۱۷	اصل
۴۱	پرچم رسمی	۱۸	اصل

فصل سوم حقوق ملت

۴۳	تساوی حقوق مردم	۱۹	اصل
۴۳	تساوی همه در برابر قانون	۲۰	اصل
۴۳	تضمین حقوق زن و خانواده	۲۱	اصل
۴۴	مصونیت اشخاص از تعرض	۲۲	اصل
۴۵	ممنوعیت تفتیش عقاید	۲۳	اصل
۴۵	آزادی مطبوعات	۲۴	اصل
۴۵	ممنوعیت شنود، سانسور و تجسس	۲۵	اصل
۴۶	آزادی احزاب و تشکل‌ها	۲۶	اصل
۴۶	آزادی تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها	۲۷	اصل
۴۶	حق داشتن شغل	۲۸	اصل
۴۶	تأمین اجتماعی	۲۹	اصل
۴۶	آموزش و پرورش رایگان	۳۰	اصل
۵۲	حق مسکن	۳۱	اصل
۵۲	منع بازداشت غیرقانونی	۳۲	اصل
۵۲	منع تبعید افراد	۳۳	اصل

۵۳	حق دادخواهی	۳۴	اصل
۵۳	حق انتخاب وکیل	۳۵	اصل
۵۳	اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها	۳۶	اصل
۵۳	اصل برائت	۳۷	اصل
۵۳	ممنوعیت شکنجه و اجبار به اقرار	۳۸	اصل
۵۴	منع هتک حرمت	۳۹	اصل
۵۴	منع اضرار به غیر	۴۰	اصل
۵۴	حق تابعیت ایرانیان	۴۱	اصل
۵۴	اعطای تابعیت به اتباع خارجه	۴۲	اصل

فصل چهارم اقتصاد و امور مالی

۵۵	ضوابط حاکم بر نظام اقتصادی	۴۳	اصل
۵۷	بخش‌های مختلف نظام اقتصادی	۴۴	اصل
۶۰	انفال و ثروت‌های عمومی	۴۵	اصل
۶۱	مالکیت حاصل کسب و کار	۴۶	اصل
۶۱	مالکیت خصوصی	۴۷	اصل
۶۱	منع تبعیض بین مناطق کشور	۴۸	اصل
۶۱	ثروت‌های نامشروع	۴۹	اصل
۶۲	حفاظت محیط زیست	۵۰	اصل
۶۲	وضع مالیات	۵۱	اصل
۶۲	تهیه و تصویب لایحه بودجه	۵۲	اصل
۶۸	خزانه‌داری کل	۵۳	اصل
۶۹	دیوان محاسبات کشور	۵۴	اصل

۶۹	صلاحیت دیوان محاسبات	۵۵	اصل
----	----------------------	----	-----

فصل پنجم

حق حاکمیت ملت و قوای ناشی از آن

۷۱	حاکمیت الهی و حاکمیت انسان بر سرنوشت خود	۵۶	اصل
۷۱	قوای سه‌گانه	۵۷	اصل
۷۲	طریق اعمال قوه مقننه	۵۸	اصل
۷۲	همه‌پرسی تقنینی	۵۹	اصل
۷۲	طریق اعمال قوه مجریه	۶۰	اصل
۷۴	طریق اعمال قوه قضائیه	۶۱	اصل

فصل ششم

قوه مقننه

مبحث اول- مجلس شورای اسلامی

۷۵	تشکیل مجلس شورای اسلامی	۶۲	اصل
۷۵	دوره نمایندگی مجلس	۶۳	اصل
۷۵	تعداد نمایندگان مجلس؛ نمایندگان اقلیت‌ها	۶۴	اصل
۷۶	رسمیت جلسات و مجلس	۶۵	اصل
۷۶	محتوای آیین‌نامه داخلی مجلس	۶۶	اصل
۷۶	سوگند نمایندگان	۶۷	اصل
۷۷	توقف انتخابات در شرایط خاص	۶۸	اصل
۷۷	علنی بودن مذاکرات مجلس	۶۹	اصل
۸۲	حضور رئیس‌جمهور، معاونان و وزیران در مجلس	۷۰	اصل

مبحث دوم- اختیارات و صلاحیت مجلس شورای اسلامی

۸۴	وضع قانون	۷۱	اصل
۸۵	منع وضع قوانین نامشروع	۷۲	اصل
۸۶	تفسیر قوانین عادی	۷۳	اصل
۸۸	شرایط ارائه طرح‌ها و لوایح	۷۴	اصل
۸۹	منع ایجاد بار مالی بدون تعیین محل تأمین اعتبار	۷۵	اصل
۱۰۱	تحقیق و تفحص	۷۶	اصل
۱۰۶	تصویب معاهدات بین‌المللی	۷۷	اصل
۱۱۴	ممنوعیت تغییر خطوط مرزی	۷۸	اصل
۱۱۴	ممنوعیت حکومت نظامی	۷۹	اصل
۱۱۵	وام‌ها یا کمک‌های بلاعوض	۸۰	اصل
۱۱۶	منع اعطای امتیاز به خارجیان	۸۱	اصل
۱۲۱	منع استخدام کارشناسان خارجی	۸۲	اصل
۱۲۲	منع انتقال نفایس ملی به غیر	۸۳	اصل
۱۲۲	مسئولیت هر نماینده در برابر تمام ملت	۸۴	اصل
۱۲۳	قائم به شخص بودن نمایندگی	۸۵	اصل
۱۳۳	آزادی نمایندگان در امور نمایندگی	۸۶	اصل
۱۴۰	رأی اعتماد برای هیئت وزیران	۸۷	اصل
۱۴۱	سؤال از رئیس‌جمهور و وزرا	۸۸	اصل
۱۴۷	استیضاح	۸۹	اصل
۱۴۸	شکایت مردم از قوای سه‌گانه	۹۰	اصل
۱۴۹	شورای نگهبان	۹۱	اصل
۱۵۲	انتخاب اعضای شورای	۹۲	اصل

۱۵۲	شورای نگهبان و اعتبار قانون مجلس	۹۳	اصل
۱۵۳	ارسال مصوبات مجلس به شورای نگهبان	۹۴	اصل
۱۵۴	مهلت رسیدگی شورا	۹۵	اصل
۱۵۴	نحوه بررسی مصوبات در شورا	۹۶	اصل
۱۵۷	حضور اعضای شورا در مجلس	۹۷	اصل
۱۵۹	تفسیر قانون اساسی	۹۸	اصل
۱۶۰	نظارت بر انتخابات و همه‌پرسی	۹۹	اصل

فصل هفتم

شوراها

۱۶۳	شوراهاى محلى	۱۰۰	اصل
۱۶۳	شورای عالی استان‌ها	۱۰۱	اصل
۱۶۴	شورای عالی استان‌ها و ارائه طرح به مجلس	۱۰۲	اصل
۱۶۴	لزوم رعایت تصمیمات شوراها	۱۰۳	اصل
۱۶۴	تشکیل شوراهاى خاص	۱۰۴	اصل
۱۶۴	مشروعیت تصمیمات شوراها	۱۰۵	اصل
۱۶۵	انحلال شوراها	۱۰۶	اصل

فصل هشتم

رهبر یا شورای رهبری

۱۶۷	تعیین رهبر	۱۰۷	اصل
۱۶۸	مجلس خبرگان رهبری	۱۰۸	اصل
۱۶۸	شرایط و صفات رهبر	۱۰۹	اصل
۱۶۹	وظایف و اختیارات رهبر	۱۱۰	اصل

۱۷۱	تعیین رهبر جدید	۱۱۱	اصل
۱۷۲	مجمع تشخیص مصلحت نظام	۱۱۲	اصل

فصل نهم

قوه مجریه

مبحث اول- ریاست جمهوری و وزراء

۱۷۹	مقام ریاست جمهوری	۱۱۳	اصل
۱۸۳	مدت ریاست جمهوری	۱۱۴	اصل
۱۸۳	شرایط رئیس جمهور	۱۱۵	اصل
۱۸۳	اعلام نامزدی برای ریاست جمهوری	۱۱۶	اصل
۱۸۴	انتخابات ریاست جمهوری	۱۱۷	اصل
۱۸۵	نظارت شورای نگهبان بر انتخابات	۱۱۸	اصل
۱۸۵	مهلت زمانی انتخاب رئیس جمهور جدید	۱۱۹	اصل
۱۸۵	تمدید مهلت انتخابات ریاست جمهوری	۱۲۰	اصل
۱۸۵	سوگند رئیس جمهور	۱۲۱	اصل
۱۸۷	مسئولیت رئیس جمهور در برابر ملت، رهبر و مجلس	۱۲۲	اصل
۱۸۷	امضای مصوبات مجلس و نتیجه همه پرسی	۱۲۳	اصل
۱۸۷	معاونان رئیس جمهور	۱۲۴	اصل
۱۹۰	امضای معاهدات بین المللی	۱۲۵	اصل
۱۹۴	مسئولیت برنامه و بودجه و امور اداری و استخدامی	۱۲۶	اصل
۱۹۸	نمایندگان ویژه	۱۲۷	اصل
۲۰۳	سفیران	۱۲۸	اصل
۲۰۴	اعطای نشان های دولتی	۱۲۹	اصل

۲۰۴	استعفای رئیس‌جمهور	۱۳۰	اصل
۲۰۵	انتخاب رئیس‌جمهور جدید در شرایط خاص	۱۳۱	اصل
۲۰۶	ممنوعیت پاره‌ای امور در دوران فقدان رئیس‌جمهور	۱۳۲	اصل
۲۰۶	تعیین وزرا	۱۳۳	اصل
۲۰۸	ریاست هیئت وزیران	۱۳۴	اصل
۲۱۳	استعفای وزراء	۱۳۵	اصل
۲۲۱	عزل وزراء	۱۳۶	اصل
۲۲۳	مسئولیت وزراء	۱۳۷	اصل
۲۲۴	وضع تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌ها	۱۳۸	اصل
۲۴۸	صلح دعوای راجع به اموال عمومی؛ ارجاع به داوری	۱۳۹	اصل
۲۵۶	رسیدگی به اتهامات رئیس‌جمهور و معاونان و وزرا	۱۴۰	اصل
۲۵۷	منع تصدی بیش از یک شغل	۱۴۱	اصل
۲۶۹	رسیدگی به دارایی مسئولان	۱۴۲	اصل

مبحث دوم- ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

۲۶۹	وظیفه ارتش	۱۴۳	اصل
۲۶۹	ارتش مکتبی و مردمی	۱۴۴	اصل
۲۷۱	منع عضویت خارجی‌ان در نیروهای مسلح	۱۴۵	اصل
۲۷۲	منع استقرار پایگاه نظامی خارجی	۱۴۶	اصل
۲۷۲	ارتش در زمان صلح	۱۴۷	اصل
۲۷۳	منع بهره‌برداری شخصی	۱۴۸	اصل
۲۷۳	ترفیع و سلب درجه نظامیان	۱۴۹	اصل
۲۷۳	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۱۵۰	اصل
۲۷۳	آموزش نظامی همگانی	۱۵۱	اصل

فصل دهم سیاست خارجی

۲۷۵	اصول سیاست خارجی	۱۵۲	اصل
۲۷۵	منع سلطه بیگانه	۱۵۳	اصل
۲۷۵	حمایت از مبارزات حق طلبانه	۱۵۴	اصل
۲۷۶	اعطای پناهندگی سیاسی	۱۵۵	اصل

فصل یازدهم قوه قضائیه

۲۷۷	وظایف قوه قضائیه	۱۵۶	اصل
۲۷۸	تعیین رئیس قوه قضائیه	۱۵۷	اصل
۲۷۹	وظایف رئیس قوه قضائیه	۱۵۸	اصل
۲۸۶	دادگستری	۱۵۹	اصل
۲۸۶	وزیر دادگستری	۱۶۰	اصل
۲۹۰	دیوان عالی کشور	۱۶۱	اصل
۲۹۴	رئیس دیوان عالی کشور و دادستان کل	۱۶۲	اصل
۲۹۴	صفت و شرایط قاضی	۱۶۳	اصل
۲۹۴	منع تعرض به سمت قضات	۱۶۴	اصل
۲۹۶	علنی بودن محاکمات	۱۶۵	اصل
۲۹۶	مستند و مستدل بودن احکام دادگاه‌ها	۱۶۶	اصل
۲۹۶	تکلیف قاضی به رسیدگی و صدور حکم	۱۶۷	اصل
۲۹۶	رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی؛ هیئت منصفه	۱۶۸	اصل
۲۹۷	منع عطف قانون به ما سبق	۱۶۹	اصل
۲۹۷	منع اجرای تصویب‌نامه‌های نامشروع	۱۷۰	اصل

۳۰۱	تقصیر و اشتباه قاضی	۱۷۱	اصل
۳۰۱	محاكم نظامی و حدود صلاحیت آنها	۱۷۲	اصل
۳۰۱	دیوان عدالت اداری	۱۷۳	اصل
۳۰۲	سازمان بازرسی کل کشور	۱۷۴	اصل

فصل دوازدهم

صدا و سیما

۳۰۳	صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران	۱۷۵	اصل
-----	---------------------------------	-----	-----

فصل سیزدهم

شورای عالی امنیت ملی

۳۰۷	شورای عالی امنیت ملی	۱۷۶	اصل
-----	----------------------	-----	-----

فصل چهاردهم

بازنگری در قانون اساسی

۳۰۹	بازنگری در قانون اساسی	۱۷۷	اصل
-----	------------------------	-----	-----